

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д. УШИНСЬКОГО»

МЕЛЕНЧУК НАТАЛЯ ІВАНІВНА

УДК: 159.9+159.923.3

**ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СХИЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ
ДО АВАНТЮРНОЇ ПОВЕДІНКИ**

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Одеса – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент
Санніков Олександр Ілліч,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», доцент кафедри теорії та методики практичної психології.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Титаренко Тетяна Михайлівна,
Інститут соціальної та політичної психології
НАПН України, завідувач лабораторії соціальної психології особистості;

кандидат психологічних наук, доцент
Бикова Світлана Валентинівна,
Одеська державна академія будівництва та архітектури, доцент кафедри філософії, політології, психології та права.

Захист дисертації відбудеться «12» листопада 2016 р. о 9.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.41.053.03 у Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К.Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «11» жовтня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.Г. Бабчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність даної теми дослідження. Перетворення, що відбуваються в українському суспільстві сьогодні під впливом активних трансформаційних процесів, вимагають від особистості сміливого, швидкого, а інколи й ризикованого прийняття рішень в умовах високої невизначеності, що зумовлює виникнення непередбачуваних наслідків. Ці обставини не тільки збільшують ризики в життєдіяльності людини, а й впливають на ефективність її взаємодії з іншими людьми за жорсткої конкуренції на ринку праці. Рисом особистості, котра може сприяти або запобігати адаптаційним процесам у її повсякденні, є схильність особистості до авантюрної поведінки, яку слушно розглядати не лише як негативне явище стосовно оточення, а і як ресурс творчого прийняття нею персональних рішень.

Феномени «авантюрна поведінка», «авантюризм», «авантюрність» розглядалися філософами (М. М. Бахтін, Є. П. Карнович, В. Є. Лебецько, С. Рот, О. К. Секацький, О. Ф. Строев та ін.), соціологами, культурологами, філологами (Н. В. Веселовська, С. О. Міхійко, І. Ю. Тимофеева), широко презентовані в науково-популярній та художній літературі (С. О. Горайнов, Д. Д. Казанова, А. В. Кас'янов, М. Г. Кузьмін, І. А. Муромов, М. Йокаї, С. Цвейг, С. М. Шубинський). В історії психології у зв'язку з досліджуванним феноменом відомі наукові праці Г. Гегеля, Г. Лебона, Ж. Г. де Тарда, З. Фрейда, Г. Зіммеля, К. Абрахама, Н. Еліаса, Е. Фромма та ін. Вагоме значення стосовно розуміння піднятої проблеми мають наукові праці, котрі присвячені вивченню психології особистості, у яких безпосередньо обґрунтовуються чи опосередковано вказується на особливості авантюрності як риси особистості, її структурні компоненти, характеристики та прояви (Д. О. Леонт'єв, С. Д. Максименко, Е. Л. Носенко, Ф. Ріман, О. П. Саннікова, Т. М. Титаренко, О. Я. Чебикін та ін.). Певна інформація про особливості авантюрності міститься у наукових дослідженнях, що розроблялися в рамках екзистенційної психології (С. Мадді, Є. М. Осін, В. Франкл, І. Ялом), у зв'язку з потребами практики, зокрема, у психотерапевтичному контексті (Л. Морріс, Дж. Олдхем, Ф. Ріман); у форматі пізнання рис особистості, які супроводжують прояви авантюрності (А. П. Альгін, Р. В. Белоусова, С. В. Бикова, О. В. Вдовіченко, В. Д. Від, Б. І. Додонов, Є. П. Ільїн, Н. В. Коврига, Ю. Козелецький, Т. В. Корнілова, А. Г. Ніазашвілі, Е. Л. Носенко, А. Ю. Ольшаннікова, В. А. Петровський, Н. М. Подоляк, В. Г. Ромек, О. І. Санніков, Г. Н. Солнцева, М. Холл, М. Цукерман та ін.).

Незважаючи на велику кількість праць, що стосувалися окресленої проблеми, на сьогодні практично не існує досліджень, спеціально спрямованих на вивчення авантюрності як властивості особистості (передовсім її схильності до авантюрної поведінки) та психологічних чинників цієї риси-властивості. Таким чином, актуальність предмета дослідження та недостатня розробка вказаного психологічного феномену зумовили вибір теми дисертаційної роботи «Психологічні чинники схильності особистості до авантюрної поведінки».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в межах наукової програми кафедри теорії і методики практичної психології «Теоретичні та методологічні основи становлення особистості психолога у системі фахової підготовки» (номер держреєстрації № 0109U000192), що входить до тематичного плану науково-дослідної роботи Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. Тему дослідження затверджено вченою радою Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (протокол № 8 від 27 березня 2014 року) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 5 від 27 травня 2014 року).

Метою роботи є теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження психологічних чинників схильності особистості до авантюрної поведінки (авантюрності).

Задачі дослідження:

1. На основі теоретико-методологічного аналізу наукових джерел уточнити сутність феномену «схильність до авантюрної поведінки» («авантюрність»), дослідити його структуру, експлікувати та описати компонентний склад показників і визначити психологічні чинники.

2. Розробити психодіагностичний інструментарій, спрямований на діагностику схильності до авантюрної поведінки, та підібрати комплекс процедур і методик дослідження рис особистості, що супроводжують прояви авантюрності та постають як її психологічні чинники.

3. Емпірично визначити характер співвідношень показників авантюрності зі спектром властивостей особистості, що супроводжують та спричиняють її прояви.

4. Дослідити індивідуально-психологічні особливості осіб, схильних до авантюрної поведінки різного ступеня.

5. Емпірично виявити психологічні чинники та вивчити відповідну їм специфіку особистої авантюрності.

Об'єкт дослідження – психологічні особливості авантюрності як стійкої риси особистості.

Предмет дослідження – психологічні чинники схильності особистості до авантюрної поведінки (авантюрності).

Теоретико-методологічною основою дослідження стали: принципи системно-структурного підходу до розуміння особистості (Б. Г. Ананьєв, О. М. Леонт'єв, С. Д. Максименко, В. С. Мерлін, К. К. Платонов, С. Л. Рубінштейн, О. І. Санніков та ін.); принципи континуально-ієрархічного підходу до вивчення структури особистості (О. П. Саннікова); проблема детермінації в психології (Г. С. Костюк, О. М. Леонт'єв, Б. Ф. Ломов, С. Д. Максименко, С. Л. Рубінштейн, Б. М. Теплов, О. М. Ткаченко та ін.); положення про особистість як про активний суб'єкт діяльності (К. О. Абульханова-Славська, Д. Б. Богоявленська, А. В. Брушлинський, Г. С. Костюк, Б. Ф. Ломов, С. М. Симоненко, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко,

Д. Й. Фельдштейн та ін.); методологія організації психологічного теоретико-емпіричного дослідження (А. Анастасі, Л. Ф. Бурлачук, К. М. Гуревич, В. А. Роменець та ін.); наукові уявлення про авантюризм (М. М. Бахтін, Л. Морріс, В. Є. Лебедько, Д. О. Леонтьєв, С. Мадді, Дж. Олдхем, Є. М. Осін, Ф. Ріман, С. Рот, О. К. Секацький, О. Ф. Строев, І. Ю. Тимофеева, В. Франкл, І. Ялом); положення про асертивність і впевненість у собі (В. Каппоні, А. Лазарус, Н. М. Подоляк, В. Г. Ромек, О. П. Саннікова, О. І. Санніков, В. А. Шамієва); теоретичні уявлення про комунікативну сферу особистості (Р. В. Белоусова, А. О. Саннікова, А. В. Сергеева); концепція ризику (С. В. Бикова, О. В. Вдовіченко, Є. П. Ільїн, Ю. Козелецький, Т. В. Корнілова, М. А. Котик, Ю. Б. Максименко, О. Г. Нізашвілі, В. А. Петровський, О. І. Санніков, Г. Н. Солнцева, М. Цукерман); теорія емоційності (В. Д. Небиліцин, А. Ю. Ольшаннікова, І. В. Пацявічус, І. В. Переверзева, В. А. Пинчук, О. П. Саннікова та ін.); положення про механізми емоційної регуляції діяльності (В. К. Вілюнас, Б. І. Додонов, О. Я. Чебикін); концепція емоційного інтелекту (О. М. Амплєєва, І. М. Андрєєва, І. Ф. Аршава, Г. Г. Гарскова, Н. В. Коврига, Е. Л. Носенко, М. Холл).

Методи дослідження: у дисертаційній роботі використовувались: теоретичні (метод системного аналізу наукових підходів і концепцій, наявних у психології та суміжних наукових дисциплінах) та емпіричні методи (опитування, тестування, експертних оцінок). Математико-статистична обробка даних здійснювались за допомогою комп'ютерної програми SPSS 21.0 for Windows. Зокрема, застосовувались методи кількісного (кореляційний, факторний, регресійний аналізи, t-критерій Ст'юдента) та якісного аналізу даних (контент-аналіз, метод самозвіттів, «асів», «профілів»).

Психодіагностичний комплекс методик складається із двох груп:

а) для дослідження феномену авантюризм використані: оригінальний «Тест-опитувальник схильності до авантюризм» (АВАНТ-1) та універсальна процедура «Самооцінка компонентів авантюризм» (АВАНТ-2) (модифікація методики Т. Дембо та С. Рубінштейн), що розроблені у співавторстві відповідно до вимог психометрики; «Методика визначення «типу особистості» та «імовірнісних розладів» даного типу» («Автопортрет особистості») Дж. Олдхема, Л. Морріса;

б) для вивчення чинників авантюризм та рис особистості, котрі розглядаються у співвідношенні із цією властивістю, застосовані: «Методика діагностики потреби в пошуках відчуттів» М. Цукермана; «Тест впевненості у собі» В. Г. Ромека; «Методика діагностики емоційного інтелекту» М. Холла; «Тест оцінки нарцисизму» в адаптації В. Д. Віда, Н. М. Залуцької, А. Я. Вукс; методика «Шкала часової перспективи» Ф. Зімбардо; «Чотирьохмодальнісний тест-опитувальник емоційності», «Тест-опитувальник формально-динамічних показників товаришкості», що розроблені О. П. Санніковою, та методики, котрі розроблені під її керівництвом і за участю у співавторстві з її аспірантами та співробітниками (С. В. Биковою, Р. В. Белоусовою, Н. М. Подоляк, О. І. Санніковим): «Тест-опитувальник якісних показників

схильності до ризику»; «Тест-опитувальник комунікативної креативності»; «Тест-опитувальник компонентів асертивності». Крім означених методик, в роботі використані 16-PF особистісний опитувальник Р. Кеттелла та Фрайбургський особистісний опитувальник – FPI.

Емпіричне дослідження проводилось протягом 2012–2016 років на базі Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». В емпіричному дослідженні брала участь 441 особа. Основну вибірку склали: 381 особа – студенти різних факультетів (у віці від 18 до 35 років); 45 студентів-психологів, котрі брали участь у написанні нестандартизованих звітів; 15 професійних психологів, котрі діяли як експерти. Окремо вибірка стандартизації оригінального україномовного тест-опитувальника охоплювала 245 осіб і проводилася на базі Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Отже, загальна кількість обстежених складає 686 осіб.

Наукова новизна проведеного дослідження:

– *вперше* схильність до авантюрної поведінки (авантюрність) розглядається як складна багаторівнева властивість особистості в контексті континуально–ієрархічного підходу; експліковані та описані структурні компоненти авантюрності: формально-динамічні (потреба в авантюрних діях, стійкість, широта, легкість та ініціативність авантюрності, чутливість до авантюрних дій), якісні (емоційно-мотиваційний, когнітивний, конативний, контрольно-регулятивний компоненти) та змістові (установчий компонент); визначені риси особистості, що супроводжують прояви авантюрності та вивчені індивідуально-психологічні особливості осіб, схильних до авантюрної поведінки різного ступеня; визначені провідні психологічні чинники, що впливають на прояви авантюрності: схильність до ризику, емоційний інтелект, емоційність;

– *уточнено* уявлення про психологічну сутність схильності до авантюрності, про індивідуально-психологічні особливості осіб з різними проявами авантюрності та її психологічні чинники;

– *розширено* та *доповнено* зміст зазначеного феномену в контексті його взаємозв'язків з широким спектром властивостей особистості;

– *дістало подальшого розвитку* знання про схильність до авантюрності як про властивість особистості, про її структуру та індивідуально–психологічні прояви.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у виборі та обґрунтуванні системи методів і методик, що спрямовані на діагностику показників схильності до авантюрності та якостей особистості, взаємопов'язаних з ними. Створено (у співавторстві) оригінальні методики, що спрямовані на вивчення показників схильності до авантюрності (АВАНТ-1, АВАНТ-2). Результати апробації цих методик засвідчують можливість їх використання не тільки в наукових, а й у практичних цілях.

Основні результати дослідження були впроваджені у навчальний процес Ізмаїльського державного гуманітарного університету (акт впровадження

№ 93 від 02.06.2016 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету (акт впровадження від 25.05.2016 р.), Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (акт впровадження № 1265/02 від 29.06.2016 р.).

Особистий внесок автора в роботах, що виконані у співавторстві. Автором узагальнено стан проблеми, систематизовано теоретичні дані, що пояснюють структуру схильності до авантюристичності, експліковано та описано покомпонентний склад її показників; здійснено постановку проміжних завдань на різних етапах створення та апробації авторської методики; зібрано емпіричні дані, проведено математично-статистичну обробку, інтерпретацію та обговорення отриманих результатів.

Апробація результатів дисертації. Матеріали дисертаційної роботи доповідались та обговорювались на Міжнародній науково-практичній конференції «Проблема особистості у сучасній психології: теорія, методологія, практика» (Одеса, 2014 р., 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Modern problems of education and science – 2015» (Будапешт, Відень, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Prawa dziecka: realizacja w rodzinie i społeczeństwie» (Стальова Воля, Польща, 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Психологія особистості: теорія, досвід, практика» (Одеса, 2013 р.); Всеукраїнському психологічному конгресі з міжнародною участю «Особистість у сучасному світі» (Київ, 2014 р.); науково-практичній конференції «Проблеми сучасної психології особистості» (Одеса, 2013 р., 2014 р., 2015 р.); на щорічних аспірантських семінарах Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (2013–2016 рр.), на засіданні наукового семінару Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (2016 р.).

Публікації. Основні результати дослідження відображено у 14 публікаціях, з них: 7 статей опубліковано у фахових наукових виданнях України, 1 стаття у зарубіжному науковому періодичному виданні, 1 авторське свідоцтво, 5 статей у збірниках матеріалів конференцій та інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел, що налічує 238 найменування, з яких 26 іноземною мовою. Загальний обсяг дисертації становить 267 сторінок, основний зміст викладено на 193 сторінках. Робота містить 16 рисунків, 59 таблиць та 10 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, що вивчається, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методики дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів; наведено відомості про апробацію результатів проведеного дослідження і публікації за темою дисертації.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження психологічних чинників схильності особистості до авантюрної поведінки» висвітлено основні напрямки вивчення проблеми авантюрності як властивості особистості; здійснено аналіз підходів до розуміння авантюрності як в історичному, так і в сучасному контекстах; розглянуто поняття «авантюрність» у системі споріднених понять; розкрито структуру феномену авантюрності в рамках континуально-ієрархічного підходу; експліковано та описано компонентний склад показників цього феномену; здійснено теоретичний аналіз співвідношення схильності до авантюрної поведінки з властивостями особистості, що імовірно пов'язані з її показниками та слугують її чинниками; теоретично обґрунтовано вибір ризикованості, емоційного інтелекту та емоційності задля вивчення авантюрності в індивідуально-психологічному вимірі життєдіяльності.

Спираючись на роботи М. М. Бахтіна, С. В. Бикової, В. Є. Лебедька, Д. О. Леонтьєва, С. Мадді, Л. Морріса, Дж. Олдхема, Є. М. Осіна, Н. М. Подоляк, Ф. Рімана, С. Рот, О. І. Саннікова, О. П. Саннікової, О. Ф. Строева, О. К. Секацького, І. Ю. Тимофєєвої, В. Франкла та інших науковців, які присвячені вивченню різноманітних аспектів авантюризму, феномен авантюрності (схильності до авантюрної поведінки) розглядається нами як властивість особистості.

Застосування сучасного континуально-ієрархічного підходу дозволило структурувати теоретично експліковані показники авантюрності у складну багаторівневу властивість, що охоплює формально-динамічний, змістово-особистісний і соціально-імперативний (нормативний) рівні. Ознаки авантюрності на формально-динамічному рівні виявляються в особливостях її виникнення та перебігу, відображують форму реалізації в різних ситуаціях. У якісному узмістовленні схильність до авантюрної поведінки містить характеристики, що відображають психологічну сутність названого феномену. На змістовно-особистісному рівні авантюрність виявляється в характеристиках, що пов'язані із спрямованістю особистості, її потребо-мотиваційною сферою, цінностями, світоглядом, інтересами тощо. До змістовних характеристик авантюрності варто віднести силу і стійкість мотивації виявляти авантюрну поведінку; здатність до її свідомої та вольової регуляції; особистісну готовність до вказаної поведінки та ін. На рівні індивідуального досвіду авантюрність уявлена досвідом власного авантюрного поводження. На цьому рівні як компоненти авантюрності виділяються самооцінка власної авантюрної поведінки, знання особистості про свої можливості, ставлення до себе як до авантюрної особистості. На соціально-імперативному рівні авантюрність відображає систему знань про культуру, релігію, соціальне середовище стосовно проявів авантюрної активності та поведінкових актів.

На рис. 1 надано структурну схему схильності особистості до авантюрної поведінки (авантюрності).

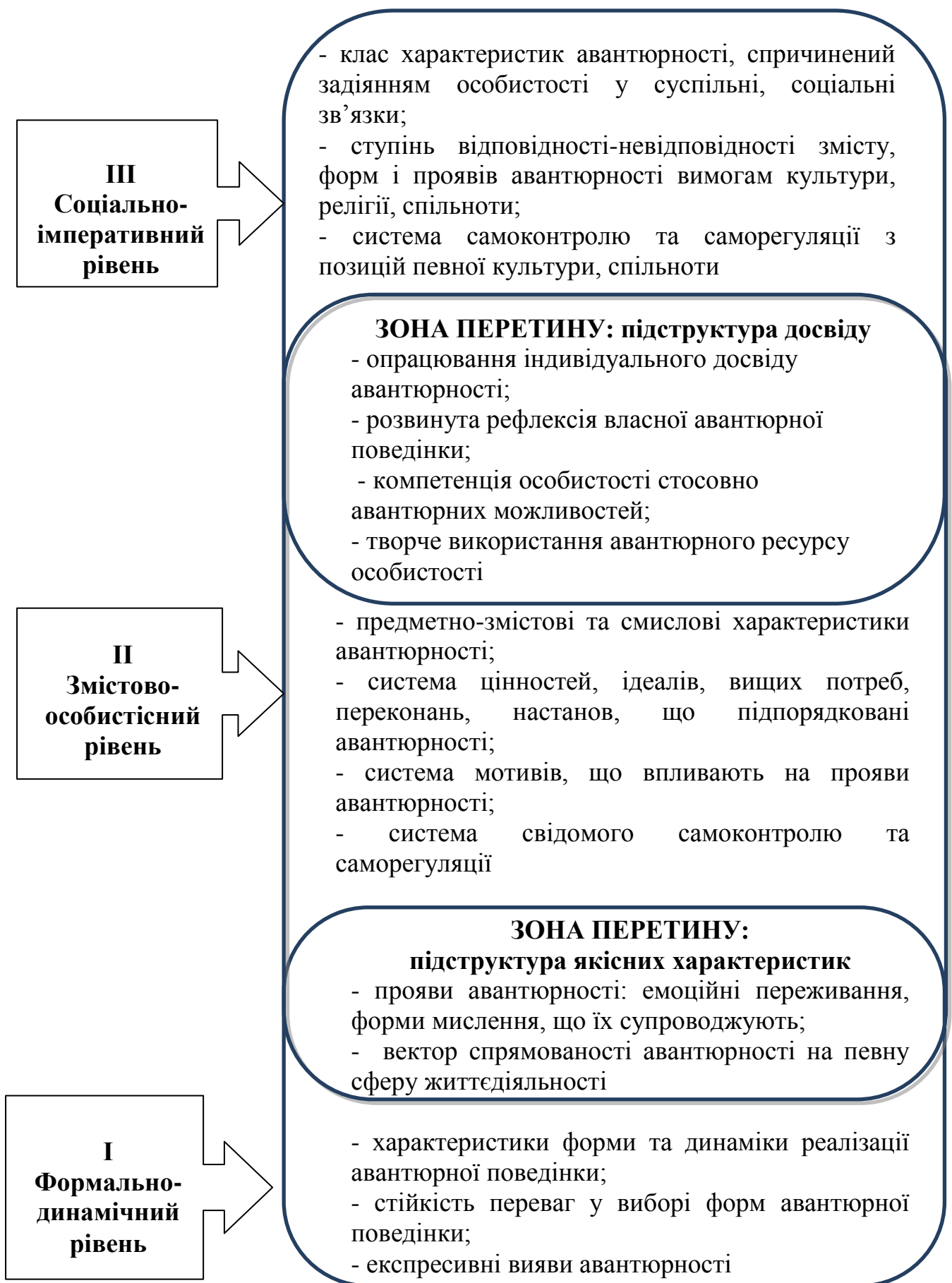

Рис. 1. Структурна схема схильності до авантюрної поведінки (авантюрності) особистості

На даному етапі досліджені формально-динамічні, якісні та змістові характеристики авантюрності, оскільки саме в них виявляється психологічна сутність цього феномена. На підґрунті теоретичного аналізу літератури та попередніх емпіричних розвідок (анкетування, контент-аналізу творів за заданою тематикою) визначені, експліковані та описані компоненти авантюрності, що утворюють її структуру на темпераментальному рівні. Простір *формально-динамічного рівня* становлять: ергічний (енергетичний) показник авантюрності; чутливість до авантюрних дій; потреба здійснювати авантюрні дії; ініціативність у схильності до авантюрної поведінки; широта сфер авантюрної активності; легкість виникнення авантюрної поведінки; стійкість схильності до такої поведінки. *Якісний рівень* схильності до авантюрної поведінки охоплює такі показники: емоційно-мотиваційний (емоції, що характеризують авантюрність), когнітивний (уявлення, думки, знання, що пов'язані з авантюрністю), конативний (зовнішні дійові прояви авантюрності), контрольно-регулятивний (здатність регулювати прояви авантюрності). *Змістовий рівень* презентований установчим компонентом авантюрної поведінки.

У результаті пошуку властивостей особистості, що супроводжують прояви авантюрності, теоретично встановлено, що ця властивість пов'язана з екстернальністю, відкритістю, незалежністю, доміантністю, безпечністю, самовпевненістю, сміливістю (Р. Кеттелл, В. М. Мельников, С. Рот, О. Ф. Строев, І. Ю. Тимофеева, Л. Т. Ямпольський); з комунікативними якостями особистості: асертивність, упевненість у собі, товариськість та комунікативна креативність (Р. В. Белоусова, В. Д. Від, Н. М. Подоляк, В. Г. Ромек, О. П. Саннікова, О. І. Санніков, А. В. Сергеева, В. А. Шамієва), а також з тими характеристиками індивідуальності, що відносяться до темпераменту і до емоційної сфери: імпульсивність, виражена потреба в пошуку відчуттів, збудженість, задоволення, радість, невротичність, емоційна лабільність (Л. Морріс, Дж. Олдхем, Ф. Ріман). Дослідження, які спрямовані на пошук внутрішніх чинників авантюрності, котрі приймають участь у детермінації її індивідуально-психологічної специфіки, дають підґрунтя для вибору в ролі останніх схильність до ризику (С. В. Бикова, Є. П. Ільїн, Ю. Козелецький, Т. В. Корнілова, О. Г. Ніазашвілі, В. А. Петровський, О. І. Санніков, Г. Н. Солнцева, М. Цукерман), емоційний інтелект (О. М. Амплеева, І. М. Андреева, І. Ф. Аршава, Г. Г. Гарскова, Н. В. Коврига, Е. Л. Носенко, М. Холл) та емоційність (А. Ю. Ольшаннікова, І. В. Пацявічус, І. В. Переверзева, В. А. Пинчук, О. П. Саннікова та ін.). Зазначене уможливорює розглядати *авантюрну особу* як особистість, котра наділена не лише розвиненою властивістю «авантюрність», а й комплексом тих рис, що супроводжують формовияви авантюрності, спонукають до авантюрних дій, тобто постають як її внутрішні чинники і детермінанти. Саме ці риси провокують особистість на авантюрні наміри та дії, збільшують вірогідність, частіше за інших осіб, потрапити до авантюрних ситуацій.

У другому розділі «Програма емпіричного дослідження психологічних чинників схильності особистості до авантюрної поведінки» висвітлено етапи емпіричного вивчення авантюрності та її психологічних чинників, визначено комплекс методів, методик та процедур, спрямованих на діагностику показників авантюрності, рис особистості, що супроводжують її прояви та діють як психологічні чинники. Обґрунтовано вибірку основного емпіричного дослідження (381 особи) та вибірку стандартизації (245 осіб). Охарактеризовано етапи створення оригінального «Тест-опитувальника схильності до авантюрності» (АВАНТ-1), надані результати його апробації (перевірка на надійність та валідність); презентовано модифіковану процедуру «Самооцінка компонентів авантюрності» (АВАНТ-2).

Складність вивчення авантюрності спричинена також і слабким психодіагностичним інструментарієм, не розробленістю теоретико-методичних аспектів даної проблеми, і, як наслідок, недостатністю емпіричних процедур її осмислення. Важливість пізнання характеристик авантюрності, котрі відповідають теоретично обґрунтованій та емпірично виділеній нами системі показників формально-динамічного, якісного та змістовного рівнів, стала поштовхом до розробки діагностичного інструментарію. Саме тому, відповідно до вимог психометрики, було створено (у співавторстві) психометричну методику «Тест-опитувальник схильності до авантюрності» – (АВАНТ-1) та процедуру «Самооцінка компонентів авантюрності» (АВАНТ-2).

Методика «Тест-опитувальник схильності до авантюрності» – (АВАНТ-1) базується на теоретичному конструкті, що віддзеркалює загальні позиції розуміння схильності до авантюрної поведінки (авантюрності) і презентує покомпонентний склад її показників. На основі теоретичного аналізу проблеми авантюрності, уявлення про метахарактеристики індивідуальності та даних власних попередніх емпіричних досліджень (анкетування, контент-аналізу нестандартизованих словесних звітів) уточнено набір і психологічний зміст концептуально експлікованих показників авантюрності кожного рівня. Кожний компонент виокремлених рівнів авантюрності виявляється як біполярний континуум, на одному полюсі якого містяться характеристики, що відображають яскравий вираз відповідного показника, на протилежному – слабкий його вираз або відсутність проявів.

Для перевірки теоретичного конструкту методики проведено факторний аналіз, котрий згрупував простір ознак (індикаторів) у шість факторів, що відповідають шкалам (показникам) опитувальника. Отже, результати факторного аналізу підтвердили зіставлення теоретичного конструкту тест-опитувальника та його емпіричного аналога. Результати апробації цього тест-опитувальника довели достатню його валідність і надійність, що здійснювалася за допомогою методу розподілу навпіл, тест-ретест надійності, застосування паралельних форм та контент-аналізу, що висвітлює перспективи його застосування не тільки у наукових, а й у практичних цілях.

У третьому розділі дисертації «Результати емпіричного дослідження психологічних чинників схильності особистості до авантюрної поведінки» наданий математико–статистичний аналіз емпіричних даних: викладено результати пошуку взаємозв'язків між показниками авантюрності та рисами особистості, що супроводжують її прояви та діють як її психологічні чинники (схильність до ризику, впевненість у собі, асертивність, товариськість, комунікативна креативність, нарцисизм, емоційний інтелект, емоційність тощо); оприєвнено результати угруповання виявлених показників методом факторного аналізу; презентовано результати регресійного аналізу, що застосовано для пошуку чинників авантюрності; наведено результати диференціально–психологічного аналізу, що спрямований на пошук психологічних особливостей осіб, яким притаманна схильність до авантюрності.

Проведений *кореляційний аналіз* надав можливість встановити наявність чисельних та багатозначних зв'язків між показниками авантюрності й обраним спектром рис особистості, до яких увійшли: впевненість у собі, асертивність, товариськість, комунікативна креативність, нарцисизм, схильність до ризику, емоційний інтелект та емоційність.

Виявлені додатні значущі зв'язки (переважно на рівні 1%) майже між усіма показниками авантюрності і шкалами за Фрайбургським особистісним опитувальником (FPI), від'ємні – між ергічним показником авантюрності (AvErg) і сором'язливістю (FVIII), між контрольнo-регулятивним показником авантюрності (AvKr) і більшістю шкал FPI.

Аналіз взаємозв'язків між показниками авантюрності та спектром рис особистості, що відображені у факторній структурі за Р. Кеттеллом, показав неоднозначність зв'язків. Додатні зв'язки авантюрності встановлені з такими факторами особистості, як: афектотімія (A+), домінантність (E+), безпечність (F+), сміливість (H+), підозрілість (L+), мрійливість (M+), радикалізм (Q1+), напруженість (Q4+), екстраверсія (QI+), тривожність (QII+) та незалежність (QIV+). Характер цих зв'язків зумовлено психологічним змістом означених факторів.

При групуванні показників за допомогою *факторного аналізу* обрано модель, що містить шість біполярних факторів: «схильність до авантюрності – наявність страху», «тривожність, напруженість – сила «Я», «екстраверсія, товариськість – самодостатність, самостійність», «нарцисизм – асертивність», «емоційний інтелект – тривожність», «незалежність, домінантність – чутливість, м'якість».

Використання *якісного аналізу* (метод «асів» і «профілів») дозволив вивчити психологічні характеристики осіб, які схильні (40 осіб) і не схильні (30 осіб) до авантюрності (відповідно «авантюрних» та «неавантюрних»). Встановлено, що *авантюрні особистості* характеризуються самовпевненістю, самоповагою, вірою в себе, асертивністю, впевненістю у собі, соціальною сміливістю, ініціативністю в соціальних контактах; виявляють комунікативну креативність, незалежність, спонтанність та гнучкість у спілкуванні. Ці особи

схильні до ризику, рішучі, імпульсивні, мають високу потребу в пошуку відчуттів, наполегливі у досягненні своєї мети, керуються власними правилами поведінки, не визнають авторитетів, прагнуть до гедоністичного теперішнього й орієнтуються на позитивне майбутнє. Таким особам притаманна товариськість, відкритість, маскуліність, доміантність, безпечність, життєрадісність, енергійність, мрійливість, радикалізм, екстраверсія. Виявлено, що *неавантюрним особистостям* властива конформність, боязкість, сором'язливість, обережність, схильність до відчуття провини, чутливість до зауважень, очікування позитивного ставлення від інших, неприйняття себе, низька самооцінка і самомотивація, невпевненість, залежність від думки інших, ригідність, відсутність спонтанності, труднощі в міжособистісних стосунках, побоювання або неприйняття соціального оточення, безініціативність у спілкуванні, низький рівень комунікативної креативності, покірність, бажання всім догодити. Значимість відмінностей між психологічними характеристиками представників двох груп обстежених підтверджена статистично (t-критерій Ст'юдента).

На рис. 2 надано профілі показників особистісних факторів за методикою Р. Кеттелла авантюрних та неавантюрних осіб.

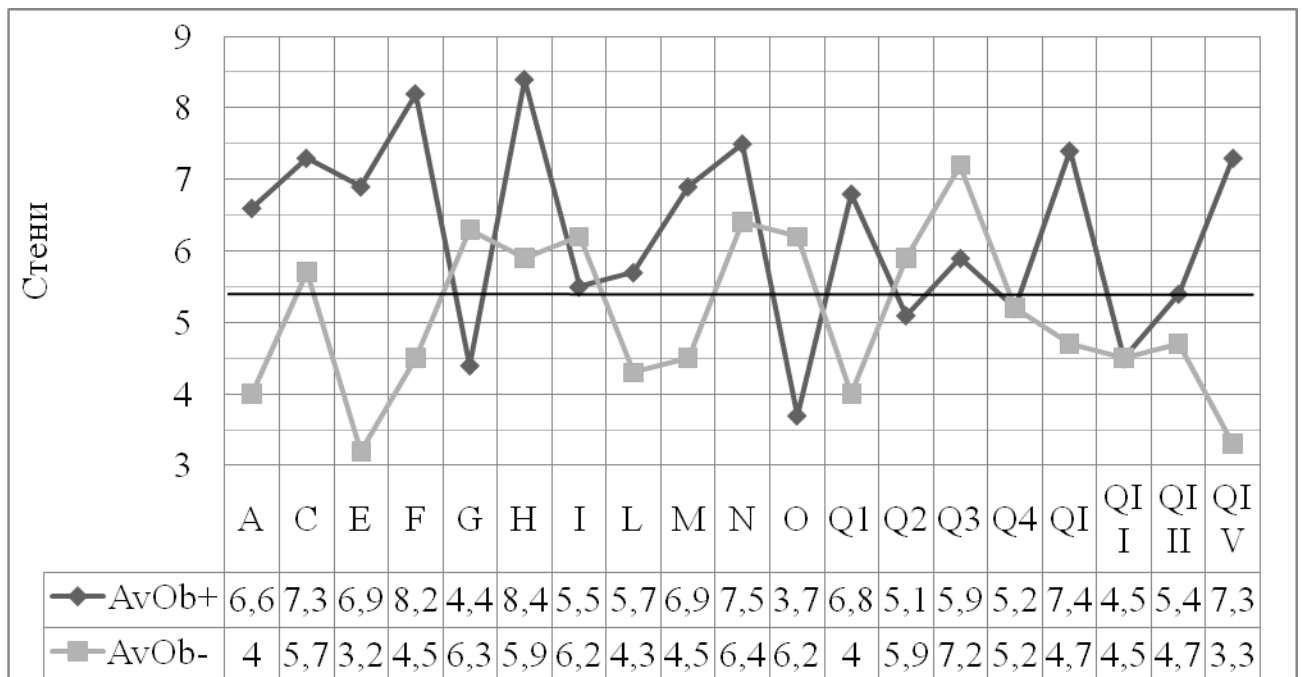

Рис. 2. Зведені профілі показників факторів особистості (за методикою Р. Кеттелла) у представників груп осіб з максимальним AvOb+ та мінімальним AvOb – значенням загального показника авантюрності.

На вісі абсцис розташовані показники факторів особистості, на вісі ординат – їх значення, що виражені у стенах. Середня лінія ряду проходить через точку 5,5 стенов. Ступінь виразу того чи іншого показника визначається за його відхиленням від середньої лінії ряду. Кожна точка на графіках є усередненою оцінкою кожного фактору всіх представників виділених груп.

Візуальний аналіз профілю свідчить про те, що *авантюрним особам* властиві сміливість (Н+), безпечність (F+), проникливість (N+), екстраверсія (QI+) та самовпевненість (O-). Людям з високими оцінками за фактором соціальна сміливість (Н+) притаманні спонтанність, активність, готовність до ризику та співпраці з незнайомими людьми в незнайомих обставинах, здатність приймати самостійні, неординарні рішення, схильність до авантюризму і прояву лідерських якостей. Високий вираз такого вторинного фактору як екстраверсія (QI+) характеризує людину як відкритую, яка легко пристосовується в будь-якій ситуації, часто і довірливо, нехтуючи обережністю, вплутується в незнайомі ситуації. Часто така особа спочатку діє, а потім роздумує про свій учинок. Також слід зазначити, що однією з характерних відмінностей авантюристок є безпечність (F+), що дозволяє вважати їх життєрадісними, товарицькими, імпульсивними, енергійними, захоплюючими, безтурботними, спритними та експресивними особистостями. Вони легко і безтурботно сприймають життя, вірять у вдачу і щасливу зірку, не турбуються про своє майбутнє. Авантюристи люблять яскраве життя, динамічне спілкування, часто є лідерами в групах. Високі оцінки за фактором проникливість (N+) вказують на те, що представникам цієї групи осіб властиві штучність, награність у поведінці, розважливість та проникливість відносно оточуючих. Задля досягнення власної мети вони хитро і вміло вибудовують свою поведінку, схильні до інтриг і витонченої підступності. Низькі оцінки за фактором самовпевненість (O-) свідчать про безтурботність, веселість, нечутливість до зауважень і докорів, безстрашність, енергійність та активність такого складу авантюристок особистостей. Такі люди «керують своїми невдачами», задоволені життям, упевнені у своїх успіхах і можливостях. Вони жваво відгукуються на всі події, що відбуваються, знаходять інтерес і новизну навіть у повсякденних дрібних справах.

Наразі особистостям з *низьким рівнем авантюристичності* притаманні конформність (E-), покірність (QIV-), високий самоконтроль (Q3+), сизотимія (A-) та інтроверсія (QI-). Такі особистості залежні від інших людей, скромні, м'які, покірні, не впевнені у собі, схильні орієнтуватися на групові норми, потребують підтримки та шукають її у своєму соціальному довіллі. Вони не вірять у свої здібності, не вміють відстоювати свою точку зору, тому часто стають залежними (E-). Такі особи почувають себе втомленими і нездатними подолати життєві труднощі, виявляють залежність від інших осіб, від ситуації (QIV-). Особи, які не схильні до авантюристичності, характеризуються високим рівнем внутрішнього контролю за поведінкою, що свідчить про організованість і вміння справлятися зі своїми емоціями. Вони соціально уважні і ретельні, виявляють самоповагу і турботу про свою суспільну репутацію. Цим особистостям властиві такі соціально схвалювані характеристики, як: самоконтроль, наполегливість, відповідальність, схильність до дотримання етикету тощо (Q3+). Представники цієї групи характеризуються відособленістю, відчуженістю, конфліктністю, ригідністю, скритністю, небалакучістю, стриманістю, обережністю, підозрілістю (A-).

Вони досить холодні, жорсткі і формальні в контактах, не цікавляться життям навколишніх, цураються людей та уникають колективних заходів (QI–).

Ступінь значущості розбіжностей між однойменними показниками профілів обох груп обстежених встановлено за допомогою t-критерія Ст'юдента. Розбіжності, що виявлені за цим критерієм, свідчать, що перша група (авантюрні особи) за факторами E (домінантність), F (безпечність), G (сила «Понад-Я»), H (сміливість), L (підозрілість), M (мрійливість), N (проникливість), Q1 (радикалізм), Q2 (самодостатність), Q3 (високий самоконтроль), QI (екстраверсія), QIII (кортикальна жвавність) та QIV (незалежність) демонструють більш високі значення, ніж представники другої групи (неавантюрні особистості). Тобто їм більшою мірою властиві вказані якості порівняно з особами другої групи. Від'ємні коефіцієнти вказують на те, що друга група демонструє більш високий рівень за такими показниками, як: сила «Понад-Я», проникливість, самодостатність і високий самоконтроль.

Регресійний аналіз дозволив виявити, що провідними чинниками авантюрності є емоційність, схильність до ризику та емоційний інтелект.

Задля вивчення індивідуально-психологічних характеристик авантюрності в осіб, які розрізняються за емоційною диспозицією, за допомогою методу «асів» з основної вибірки обстежених було виділено чотири групи осіб із мономодальним типом емоційності: із домінуванням модальності радість (R), гнів (Gn), страх (St) або печаль (Sum). На рис. 3 презентовано профілі показників виділених груп. Ранжування значень показників за відхиленням від середньої лінії ряду дозволило описати індивідуально-психологічні характеристики представників обох груп.

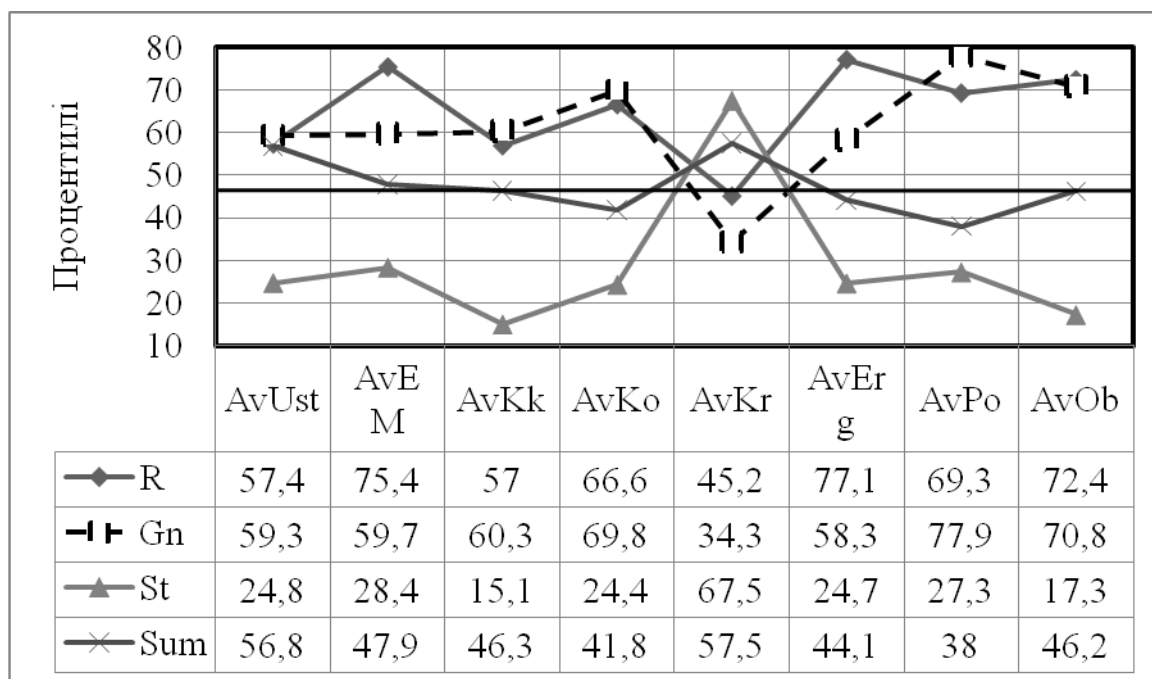

Рис. 3 Профілі показників схильності до авантюрності в осіб з мономодальним типом емоційності.

Для представників *групи R* (домінування модальності «радість» – 31 особа), характерна наявність емоційного збудження, спонтанність виникнення емоційних реакцій, почуття задоволення, захоплення, що підтверджують авантюрну поведінку (AvEM+). Такі особи відмічають у себе високу енергійність, активність намірів, підвищену бадьорість, легкість у плануванні авантюрних дій, спонтанність (AvErg+).

Представникам *групи Gn* (домінування модальності «гнів» – 16 осіб) притаманна яскрава зовнішня виразність авантюрних поривань, що може виявлятися у виразних рухах, у міміці, жестах, поведінці, в імпульсивних діях, а також у такій поведінці, котра не завжди є виправданою, адекватною і конструктивною, але спрямованою на досягнення омріяної мети (AvKo+). Водночас представники цієї групи демонструють чутливість до авантюрних дій (AvPo+) – вони відгукуються на усі запити друзів стосовно якоїсь ризикованої справи, їх легко умовити на вчинки, котрі не мають чітких намірів, планів реалізації, чіткої мети, однозначного результату тощо.

Що стосується *групи St* (домінування модальності «страх» – 17 осіб), то в них першочергово виявляється відсутність схильності до авантюрної поведінки (AvOb–). Такі особи навіть не допускають ніяких фантазій, що пов'язані з авантюрними діями; їм властиво наявність думок, міркувань, суджень, котрі блокують будь-які прояви авантюрності (AvKk–). Відсутність схильності до авантюрності і пояснює відсутність зовнішньої виразності авантюрних поривань у їх поведінці (AvKo–). Деякі представники цієї групи (2 особи із групи *St*) виявили протилежну поведінку задля демонстрації своєї «сміливості», головню як виклик оточуючим і собі (AvErg–).

Окремо слід зупинитися на групі осіб, які схильні до емоцій паттерну *Sum* (печаль – 17 осіб). Не зважаючи на те, що представники цієї групи нагадують за своїми характеристиками «страхувальників», вони виявляють позитивне емоційне ставлення до авантюрних дій, прийняття авантюрної поведінки; їм властиві думки, що виступають передумовою авантюрної поведінки. Зазначене свідчить, що особам із домінуванням емоцій модальності «печаль» характерна висока вірогідність появи авантюрної поведінки в авантюрогенній (або нейтральній) ситуації (AvUst+). Як і особи групи *St* (домінування модальності «страх»), для них характерна відсутність зовнішньої виразності авантюрних бажань у поведінці (AvKo–); вони не виявляють чутливість до авантюрних ситуацій та дій, що пропонуються з боку інших (AvPo–).

Візуально встановлено, що профілі авантюрності представників групи *R* (домінування емоції «радість») і групи *Gn* (переважання емоції «гніву») розташовані в додатному полюсі даної системи координат, що свідчить про загальну тенденцію до авантюрності, на відміну від профілю представників групи *St* (розвій емоції «страху»), котрий розташований у від'ємному полюсі, що вказує на відсутність схильності до авантюрності. Що стосується профілю представників групи *Sum* (домінування емоції «печаль»), то він розташований близько до середньої лінії ряду, але переважно у просторі від'ємних значень.

Тому отримані емпіричні дані показують, що існують відмінності у специфіці авантюрності в осіб, які відрізняються за емоційністю, що підтверджено статистично (значеннями t-критерію Ст'юдента). Отже, емоційність впливає на структуру авантюрності, визначає специфіку досліджуваного феномену, в чому, власне, і виявляється її системотвірна функція. Одержані факти сукупно дозволяють розглядати емоційність як важливий чинник авантюрності.

Подальше застосування ідеографічного підходу дозволило доповнити і уточнити «середньостатистичні» портрети представників груп авантурних та неавантурних осіб.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено результати теоретико-емпіричного дослідження психологічних чинників авантурності особистості (схильності до авантурної поведінки), спрямованого на: вивчення феномену авантурності, його ознак та структурних елементів; визначення психологічних чинників авантурності та авантурної поведінки; розробки відповідного психодіагностичного інструментарію.

1. Авантурність (схильність до авантурної поведінки) є складною багаторівневою властивістю особистості, психологічна сутність якої виявляється у надії на легкий і швидкий успіх, вдачу при наявності кінцевої мети, яка є принадливою для особистості, без ретельного аналізу реальних зовнішніх обставин, власних можливостей (ресурсів), шляхів вирішення проблеми під час досягнення цієї мети.

Основною ознакою авантурності є інконгруентність, що виявляється у невідповідності: суб'єктивного сприйняття ситуації об'єктивній реальності; намірів реальному результату; суб'єктивно очікуваних досягнень реальним досягненням; уявних умов та обставин, суб'єктивно оцінюваних як такі, що сприяють легкому успіху, реальним умовам; суб'єктивно оцінюваних можливостей, здібностей, сил, ресурсів реальним можливостям, здібностям.

Авантурність характеризується: позитивним настроєм, радісним очікуванням легкого успіху, передчуттям швидкого результату орієнтацією на удачу; способом мислення (легковажністю, поверхневою логікою, слабким урахуванням змін, слабким аналізом конкретної ситуації); діями, поведінкою, вільною від будь-яких обмежень, вимог, умовностей заради досягнення легкого і швидкого успіху.

2. В контексті континуально-ієрархічного підходу розроблено структурну схему авантурності, як складної властивості особистості; визначені рівні її структури та з'ясований покомпонентний склад показників: формально-динамічні (потреба в авантурних діях, стійкість, широта, легкість та ініціативність авантурності, чутливість до авантурних дій), якісні (емоційно-мотиваційний, когнітивний, конативний, контрольно-регулятивний компоненти) та змістові (установчий компонент); визначені риси особистості, що супроводжують прояви авантурності. Встановлено, що комбінація цих

ознак, їх якісно-кількісне поєднання, ступінь проявів, визначає рівень, тип, варіативність авантюрності.

3. Вивчення стійкої схильності особистості до авантюрної поведінки здійснювалося за допомогою створеної (у співавторстві) психометричної методики «Тест-опитувальник схильності до авантюрності» (АВАНТ-1) та процедури «Самооцінка компонентів авантюрності» (АВАНТ-2)». Апробація оригінального тест-опитувальника, створеного за вимогами психометрики, показала достатню міру його надійності і валідності, що дозволяє застосувати його як у наукових, так і в практичних цілях. Підбрано комплекс психодіагностичних методик, що спрямований на діагностику теоретично визначеного спектру властивостей особистості, які супроводжують прояви авантюрності й уможливають вивчення психологічних чинників авантюрності.

4. Теоретично обґрунтовано та емпірично доведено існування значущих додатних зв'язків, переважно на 1% рівні, між показниками авантюрності та показниками властивостей особистості, що супроводжують її прояви (асертивність, впевненість у собі, товарицькість, комунікативна креативність, нарцисизм, схильність до ризику, емоційний інтелект, емоційність, спонтанна агресивність, екстраверсія, емоційна лабільність, маскуліність доміантність, безпечність, сміливість, радикалізм, напруженість, екстраверсія, незалежність тощо).

5. Факторний аналіз простору показників усіх досліджуваних властивостей особистості методом головних компонент (Varimax-обертання із нормалізацією значень) дозволив згрупувати їх у шестифакторну модель, що охоплює найтиповіші та найхарактерніші ознаки авантюрності: фактор I – «схильність до авантюрності – наявність страху»; фактор II – «тривожність, напруженість – сила «Я»; фактор III – «екстраверсія, товарицькість – самодостатність, самостійність»; фактор IV – «нарцисизм – асертивність»; фактор V – «емоційний інтелект – тривожність»; фактор VI – «незалежність, доміантність – чутливість, м'якість».

6. Використання якісного аналізу даних (метод «асів» та «профілів») дав змогу згрупувати обстежених за рівнем розвитку схильності до авантюрної поведінки та вивчити у представників цих груп індивідуально-психологічні особливості авантюрності в контексті широкого кола властивостей особистості, що супроводжують її прояви. Встановлені достовірні середньогрупові відмінності за показниками асертивності, впевненості у собі, доміантності, безпечності, сміливості, незалежності, спонтанності тощо, осіб з різним рівнем авантюрності.

7. Теоретично визначено та емпірично підтверджено (результати регресійного аналізу) провідні психологічні чинники, що детермінують авантюрну поведінку, серед яких виділяються схильність особистості до ризику, емоційний інтелект та емоційність. Доведено, що названі чинники впливають на прояви авантюрності: залежно від характеристик емоційного інтелекту, типу емоційності як характеристики індивідуальності та типу

схильності до ризику авантюризм набуває своєї специфіки, котра виявляється у якісно-кількісному поєднанні її показників, що пояснює унікальність індивідуально-психологічних особливостей авантюризм.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів піднятої проблеми. Перспективним є подальше вивчення змістовно-особистісних та соціально-імперативних показників авантюризм; розробка онтогенетичного аспекту цієї проблеми; проведення крос-культурних та гендерних досліджень; удосконалення методів психодіагностики різнорівневих компонентів авантюризм особистості.

Основні положення дисертації відображено в публікаціях:

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Меленчук Н. І. Співвідношення показників схильності до авантюризм та асертивності / Ольга Павлівна Саннікова, Наталя Іванівна Меленчук // Наука і освіта. – Одеса, 2013. – №7. – С. 70–74.

2. Меленчук Н. І. Факторна структура авантюризм та не авантюризм осіб / Наталя Іванівна Меленчук // Наука і освіта. – 2014. – № 11. – С. 123–128.

3. Меленчук Н. І. Особливості емоційного інтелекту у осіб, схильних та не схильних до авантюризм / Наталя Іванівна Меленчук // Наука і освіта. – 2014. – №2. – С. 37–41.

4. Меленчук Н. І. Специфіка товаришкості осіб з різним ступенем схильності до авантюризм / Наталя Іванівна Меленчук // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського. – № 7–8. – Одеса, 2014. – С. 3–10.

5. Melenchuk N. I. Some psychological characteristics of the adventurous personality / N. I. Melenchuk // Наука і освіта. – 2014. – № 9. – С. 154–159.

6. Меленчук Н. І. Нарцисичні прояви авантюризм / Наталя Іванівна Меленчук // Наука і освіта. – 2015. – № 10. – С. 91–97.

7. Меленчук Н. І. Тест-опитувальник схильності до авантюризм (АВАНТ–1): результати апробації» / О. П. Саннікова, О. І. Санніков, Н. І. Меленчук // Проблеми сучасної психології: зб. наукових праць ДВНЗ «Запорізький національний університет», Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України [за ред. С. Д. Максименка, Н. Ф. Шевченко, М. Г. Ткалич]. – Запоріжжя, 2016. – С. 82–88.

Статті у наукових виданнях іноземних держав:

8. Melenchuk N. I. Subjective perceptions about the adventurousism's characteristics / N. I. Melenchuk // Science and Education a New Dimension. – 2015. – Pedagogy and Psychology. – III (22). – Issue 45. – P. 71–74.

Публікації в інших наукових виданнях:

9. Melenchuk N. I. Adventurousness and propensity to risk / N. I. Melenchuk: Materials of the VII international research and practice conference [«European Science and Technology»], Vol. II, Munich – Germany, April 23th – 24th, 2014. – P. 347–352.

10. Меленчук Н. І. Впевненість в собі у осіб з різною схильністю до

авантюристичності / Н. І. Меленчук : зб. матеріалів наук.-практ. конф. молодих учених та студентів [«Проблеми сучасної психології особистості»], (Одеса, 29 квітня 2014 р.) / МОН України ПНПУ імені К.Д. Ушинського – Вип. 5. – С. 128–132.

11. Меленчук Н. І. Взаємозв'язок показників комунікативної креативності та схильності до авантюристичності / Н. І. Меленчук : матеріали III Всеукраїнського психологічного конгресу з міжнародною участю [«Особистість у сучасному світі»], (Київ, 20-22 листопада 2014 р.) – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2014. – С. 536–544.

12. Меленчук Н. І. Співвідношення показників авантюристичної поведінки із широким спектром рис особистості / Н. І. Меленчук : зб. матеріалів наук.-практ. конф. молодих учених та студентів [«Проблеми сучасної психології особистості»], (Одеса, 14 травня 2015 р.) / МОН України ПНПУ імені К.Д. Ушинського – Вип. 6. – С. 249–254.

13. Melenchuk N. I. Diagnostics adventurousness: presentation of the original technique / O. P. Sannikova, O. I. Sannikov, N. I. Melenchuk // The Unity of Science. – № 2. – Vienna, Austria, 2016. – P. 66–69.

Авторські свідоцтва

14. А.с. Тест-опитувальник схильності до авантюристичності (АВАНТ-1). Самооцінка компонентів авантюристичності / О. П. Саннікова, О. І. Санніков, Н. І. Меленчук. – № 59701; опубл. 15.05.2015 р. – 53 с.

АНОТАЦІЇ

Меленчук Н.І. Психологічні чинники схильності особистості до авантюристичної поведінки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2016.

У дисертації презентовано диференціально-психологічний аналіз феномену «авантюристичність», що розглядається як системна багаторівнева властивість особистості і вивчається з позицій континуально-ієрархічного підходу. Експліковано, описано та емпірично вивчено структурні компоненти авантюристичності: формально-динамічного (потреба в авантюристичних діях, стійкість, широта, легкість та ініціативність авантюристичності, чутливість до авантюристичних дій), якісного (емоційно-мотиваційний, когнітивний, конативний, контрольнорегулятивний компоненти) та змістовного (установчий компонент) рівнів авантюристичності. Для діагностики показників схильності до авантюристичної поведінки (авантюристичності) розроблено (у співавторстві) оригінальну психодіагностичну методику «Тест-опитувальник схильності до авантюристичності» (АВАНТ-1) та процедуру «Самооцінка компонентів авантюристичності» (АВАНТ-2)». Результати апробації тест-опитувальника показали високу валідність і надійність, що дозволяє використовувати його в дослідницьких та практичних цілях. Виділені й описані психологічні характеристики осіб, які схильні і несхильні

до авантюристичності. Визначено поняття «авантюристичної особистості», що наділена певним спектром рис особистості, котрі супроводжують прояви авантюристичності і спонукають до авантюристичних дій. Теоретично обґрунтовано, емпірично вивчено психологічні чинники авантюристичності (схильність до ризику, емоційний інтелект та емоційність) та доведено їх вплив на індивідуально-психологічну специфіку авантюристичності.

Ключові слова: схильність до авантюристичної поведінки, авантюристичність, структурні компоненти авантюристичності, авантюристична особистість, індивідуально-психологічні особливості, психологічні чинники.

Меленчук Н. І. Психологические факторы склонности личности к авантюристичному поведению. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01 – общая психология, история психологии. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, 2016.

В диссертации представлен дифференциально–психологический анализ феномена «авантюристичность» (склонность к авантюристичному поведению), который рассматривается как системное свойство личности в контексте континуально–иерархического подхода. Авантюристичность характеризуется положительным настроением, радостным ожиданием легкого успеха, предчувствием скорого результата, ориентацией на удачу; способом мышления (легкомыслием, поверхностной логикой, слабым анализом конкретной ситуации); действиями, поведением, свободных от любых ограничений, требований, условностей ради достижения легкого и быстрого успеха. Выделены, описаны и изучены структурные компоненты авантюристичности: формально-динамического (потребность в авантюристичных действиях, устойчивость, широта, легкость, инициативность и чувствительность к авантюристичным действиям), качественного (эмоционально-мотивационный, когнитивный, конативный, контрольно-регулятивный компоненты) и содержательного (установочный компонент) уровней. Для диагностики показателей авантюристичности разработаны (в соавторстве) психодиагностическая методика «Тест-опросник склонности к авантюристичности» (АВАНТ-1) и процедура «Самооценка компонентов авантюристичности» (АВАНТ-2)». Результаты апробации тест-опросника показали высокую валидность и надежность. В результате корреляционного анализа установлены взаимосвязи показателями авантюристичности и показателями свойств личности, сопровождающими ее проявления: асертивностью, уверенностью в себе, общительностью, коммуникативной креативностью, нарциссизмом, а также факторами личности, которые диагностированы с помощью Фрайбургского личностного опросника (FPI) и факторами личности (по Р. Кеттеллу). С помощью качественного анализа выделены и описаны индивидуально-психологические характеристики лиц, склонных и не склонных к авантюристичности. Обосновано понятие «авантюристичной личности», как лица, обладающего определенным спектром свойств, которые либо

побуждают, либо блокируют авантурные действия. Теоретически обоснованы и эмпирически изучены психологические факторы авантюриности (рискованность, эмоциональный интеллект и эмоциональность), доказано их влияние на индивидуально–психологическую специфику склонности к авантурному поведению.

Ключевые слова: склонность к авантурному поведению, авантюриность, структурные компоненты авантюриности, авантурная личность, индивидуально-психологические особенности, психологические факторы.

Melenchuk N. I. Psychological factors of propensity of the individual to adventurous behavior. – Manuscript.

The thesis for the Psychology candidate's degree, speciality 19.00.01 – general psychology, history of psychology. – State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky», Odesa, 2016.

In the thesis has been presented the differential-psychological analysis of the phenomenon «adventurism», which is observed as the personality's systemic multilevel feature and is examined in terms of continual-hierarchy approach. The structural components of adventurism have been determined, described and investigated based on empirical proof: formal-dynamic (need of adventurous actions, constancy, width, readiness and initiative of adventurism, sensitivity to adventurous actions), qualitative (emotionally-motivating, cognitive, conative, control-regulative part) and substantial (adjusting part) levels of adventurism. For diagnosis of tendency to adventurous behavior (adventurism) has been developed (co-authorship) the original psycho diagnostic method «Test–questionnaire to define the tendency to adventurism» (AVANT–1) and the procedure «Self-certification of the adventurism compounds» (AVANT–2). The results of the test–questionnaire appraisal have showed high validity and reliability, that enables using them with investigation and practical purposes. The psychological features of personalities, that are tending and not tending to adventurism, have been determined and described. There has been defined the concept of «adventurous personality», that owns several character traces spectrum, which follow the occurrence of adventurism and provoke adventurous actions. There has been theoretically approved and examined based on empiric facts psychological factors of adventurism (tendency to taking a risk, emotional intelligence and emotionality) and the way of their influence on individually-psychological peculiarities of adventurism has been proved.

Key words: tendency to adventurous behavior, adventurism, structural components of adventurism, adventurous personality, individually-psychological peculiarities, psychological factors.

